

Etnicitás és gender-kutatások az antropológiában. Dél-erdélyi roma asszonyok termékenységgel kapcsolatos képzetei

Az etnicitásnak *gender* és feminista szempontból való megközelítése egyrészt ráépül a konstruktivista elméletek alapjaira, másrészt pedig új horizontokat nyit e téma kutatásában. Az etnikum mint osztályozási rendszer (az etnikai identitás külső létmódja) és az etnicitás mint a mindennapi tapasztalatokban személyesen megélt etnikai identitás a való életben mindig más klasszifikációs rendekkel és megkülönböztetési gyakorlatokkal összefüggve, illetve valamilyen tágabb társadalmi és kulturális környezetben működik. Kutatásainknak ezekre az összefüggésekre, valamint azokra a jelentéstulajdonítási eljárásokra kell rákérdeznünk, amelyek – más identifikációkat elhallgatva avagy lekicsinyítve – fontosságot, értelmet, sőt prioritást tulajdonítanak az etnicitásnak.

Egyfelől: az etnicitás *gender*-szempontú megközelítése fontos szerepet játszik mindezek megvilágításában. Rámutat az etnikai és a nemi osztályozási rendszerek összefonódásának természetére, működésére és következményeire. Egyrészt lebontja a homogén etnikai identitás-elképzeléseket (rámutatva az etnikailag elhatárolódott – elképzelt – közösségek belső sokféleségére, valamint az etnikai mássággal való hasonlóságaira), másrészt pedig felismeri (például a különböző etnikumú) nők közti különbségeket. Ezáltal lehetőséget nyújt az identitások sokféleségének és az interszekcionalitás jelenségének a tanulmányozására.

Másfelől: a feminista szemléletnek a mindenkori hatalmi viszonyokkal szembeni kritikai apparátusa lehetővé teszi azt, hogy például az etnicitás és a *gender* kereszteződési pontjain megvilágított társadalmi kapcsolatokat az alá- és fölérendelődések bonyolult hálójában és a kizárási mechanizmusok terminusaiban tekintsük. De azt is, hogy értelmezni tudjuk mindazokat az etnikai és *gender*-meghatározottságú folyamatokat (többek között az etnokrácia és a patriarchátus, avagy az etnicizmus, a szexizmus és a rasszizmus összefonódását), amelyek egyenlőtlenséggé alakítják át az egy etnikumhoz tartozó nők és férfiak, valamint a különböző etnikumú nők közti különbségeket, létrehozván azt a társadalmi státust, melyet többek között a “kisebbségek kisebbsége” fogalmával szoktak megnevezni.

Az etnicitás és a *gender*-kutatások kereszteződésének másik pontja a nacionalizmus-vizsgálat számára nyit új utakat. Arra mutat rá, hogy az (etno)-nacionalizmus nem csak az etnikai, hanem a nemi és a szexuális identitást is teremti, mégpedig úgy, hogy közben egymásra vonatkoztatja azokat. Kimutatja: a nacionalizmusnak azért van erős (etno)mobilizáló hatása (azért tudja elképzeltetni és elhithetni az emberekkel, hogy az etnikailag meghatározott nemzethez tartoznak és ennek oltárán akár az életüket is feláldozhatják), mert a nemzetet (a mindenki számára

ismerős konnotációkkal és jelentésekkel rendelkező) rokonsági rendszerként építi fel. A nő mint a nemzet anyja, a férfi mint a nemzet védelmezője, a nemzettel szembeni gyermeki alávetettség eszméje, az anyanyelv, a szülőföld fogalma, a női test mint etnikai határ, a hetero (értsd reprodukív) szexuálisnak mint nemzeti jegynek való értelmezése, és más hasonló jelenségek – mind-mind a *gender*- és feminista szempontú nacionalizmus-kutatás révén kerültek be az empirikus társadalom- és kultúravizsgálat körébe.

Ami saját empirikus kutatásaimat illeti, azok a roma nők termékenységgel kapcsolatos képzeleteinek és gyakorlatainak az elemzése révén reflektáltak etnicitás és *gender* összefonódására. Előbbieket a roma nők közvetlen társadalmi környezetét (családjuk és közösségük erőterét) jellemző anyagi körülmények, az ott érvényes kulturális normák és elfogadott mindennapi életstratégiák, valamint egyéni kapcsolataik függvényében tekintették, rámutatva arra, hogy ezek miként jelölik ki helyüket, feladataikat és (reproduktív) döntéseik határát. Másfelől mindezt a többségi társadalmat (többek között a köz-egészségügyi intézményeket) jellemző rasszizmus és szexizmus hatása alatt is tekintette. Ennek következtében tudott rámutatni arra, hogy a roma nők reprodukív gyakorlata többszörös társadalmi szabályozás és normarendszer hatása alatt állva érvényesíti az egyéni opciókat és döntéseket. Az általam megfigyelt roma nők a nőket általában érintő reprodukciós politikák, a romákkal szemben működő kizárási mechanizmusok, valamint a roma közösségeken belüli nőkre vonatkozó előírások szövegében próbálták érvényesíteni autonóm akaratukat, mely nem a mindentől szabad *agency*, hanem a kulturális elismerést is kereső társadalmi személy megnyilvánulása volt.